

УДК:635.6/636.5

**ҒЎЗА НАВЛАРИНИ ПАРVARШЛАШДА СУГОРИШ
ТАРТИБЛАРИНИНГ СУВ ЎТКАЗУВЧАНИЛИГИГА ТАЬСИРИ**

*Генжемуратов Абдикадир Сайлаубаевич- Корақалпогистон қишлоқ
хўжалиги ва агротехнологиялар институтининг мустақил
тадқиқотчиси*

Аннотация. Уибу мақолада, ўтлоқи аллювиал тупроқлари шароитида гўзанинг C-4727 ва Султон навларини парваришилашида амал ўсув даври давомида мавжуд ресурсларидан самарали ва оқилона фойдаланишида мақбул сугориши тартиблари ҳамда тупроқнинг сув ўтказиши қобилияти таҳлиллари бўйича маълумотлар келтирилган.

Калим сўзлар: гўза навлари, тупроқ намлиги, сугориши муддати, сув ўтказувчаник, сугориши сони, далага берилган умумий сув, далада қолган сув, пахта ҳосилдорлиги.

Аннотация. В статья приведено данные по сведения об оптимальных режимах полива и анализы водопроницаемости почвы при эффективном и рациональном использовании имеющихся ресурсов в период вегетации при уходе за сортами хлопчатника C-4727 и Султан в условиях лугово-аллювиальных почв.

Ключевые слова: почва, продолжительность полива, водопроницаемость, количество поливов, общая вода, подаваемая в поле, вода, оставшаяся в поле, урожайность хлопчатника.

Кириш. Сўнгти йилларда статистик маълумотларга эътибор берсак, глобал иқлим ўзгариши ва сув танқислигини юмшатиш бўйича чоратадбирларни олиб бориш талаб қилинади. Ер устидан сугориши натижасида экин талабидан ортиқча сувнинг берилиши натижасида ҳамда ҳаво ҳароратининг юқори даражада бўлиши сугориладиган экин майдонларининг юзасидан тупроқнинг

намлиги камайишига, сув буғланишининг ортишига, ўсимликлар транспирацияси ва мавсумий сугориш меъёрларининг юқори бўлишига олиб келиши орқали мавжуд сув ресурсларининг юқори меъёрда сарфланишига олиб келмоқда. Шунинг учун мавжуд ресурсларидан самарали ва оқилона фойдаланишда сув тежамкор технологияларини жорий этиш орқали сув танқислиги оқибатларини юмшатиш зарур ҳисобланади.

Маълумки, ҳар бир тупроқ иқлим шароитларига мос ҳолда яратилаётган янги ғўза навлари билан бирга мақбул қатор оралиқларига жойлаштириш ҳамда зарурий бўлган сув, озиқа ва бошқа элементлар мувозанатини талаб даражаси- да бўлишини таъминлаш лозим бўлади. Маълумки, ғўзани суғориш тартиби ва унинг режимини белигилашда сизот сувлари сатҳи ҳамда тупроқ турларини ҳисобга олган ҳолда сув ўтказиш қобилиятини аниқлаш муҳим аҳамият касб этади.

Р.С.Назаров., И.Ҳамроқулов., Ф.Якубовлар [1], маълумотларига кўра, жаҳон тажрибалари қўрсатишича, охирги йиллари бир гектар майдонда пахта ҳосилини етиштириш учун Истроил ва Испанияда 4-5 минг m^3 /га сув сарфланиши, юртимизда бу қўрсаткич 12 минг m^3 /га ни ташкил этиб, бунда сувнинг суғориш тизими ва тармоқлар орқали далага этиб келгунгача буғланишга сарфланган сувлар ҳисобга олинган. Республикамизда барча сув талаб этиладиган ишлар учун қейинги йилларда ўртача, бир йилда 57,781 m^3 сув олинган. Ушбу сувнинг 93 фоизи қишлоқ хўжалиги экинларни етиштиришга сарфлангани айтилган.

А.Шамсиев ва бошқаларнинг [2], Тошкент вилоятининг сизот сувлари 18 метрдан пастда жойлашган суғориладиган типик бўз тупроқлари шароитида олиб борган тажрибаларида ғўзани суғоришда тупроқнинг чекланган дала нам сиғими (ЧДНС) га нисбатан намлик миқдори, механик таркиби енгил қумоқ ерларда 75-75-60%, ўрта қумоқларда 70-75-60% ва 70-70-60%, оғир қумоқ, соз лойсимон тупроқларда эса 65-65-60% ва 70-70-60% суғориш олди тупроқ намлиги бўлганида юқори ҳосил олишга эришилади. Экилаётган навларнинг

70-60 % тартибда ишлаб чиқариш шароитида суғориш (назорат), эгатлаб суғориш, эгатга плёнка тўшаб суғориш ва қарама-қарши суғориш тупроқларнинг сув ўтказувчанлик қобилияти амал даври бошида конверт усулида яъни умумий фонда даланинг 5 та нуқтасидан ҳамда мавсум охирида суғориш тартиблари бўйича вариантлардан олиниб, маҳсус цилиндрлар ёрдамида С.А.Долгов усулида аниқланди.

Натижалар ва мунозара. Тажрибада тупроқда сув ўтказувчанлик қанча яхши бўлса, сув тупроқ устида туриб қолмайди, натижада тупроқ юзасидаги сув сингдириш қобилияти яхшиланади ҳамда ўсимликнинг сувга бўлган талабини қондирилиши илдиз тизими шаклланишига шароит яратилади. Илмий тадқиқотларимизни дала шароитида ғўзанинг С-4727 ва Султон нави ва уч такрорланишда битта ярусада жойлаштирилиб олиб борилди. Тажриба тизими 8 та вариантдан иборат бўлиб, вариантларда ҳисоб майдони 240 m^2 ни ташкил этади. Тажрибамизда ЧДНСга нисбатан 70-70-60% суғориш тартибида ўрганилди.

Тупроқнинг сув ўтказувчанлиги тупроқ гранулометрик таркиби ва кимёвий хоссасига, унинг структура ҳолатига, зичлиги, ғоваклиги, намлиги ҳамда намланиш давомийлигига боғлиқ. Сув ўтказувчанлик оғир механик гранулометрик таркибли тупроқларда ҳамиша енгил таркибли тупроқларга нисбатан паст бўлади. Сув ўтказувчанлик вақт бирлиги ичида тупроқ кўндаланг кесим юзаси орқали ўтадиган сув ҳажмига боғлиқ равища ўзгаради.

Сув ўтказувчанлик тупроқда 6 соат кўзатув давомида дала тажри- балари ўтказиш услубномасига асосан аниқланиб борилди. Ўтлоқи алловиал тупроқлари шароитидаги тадқиқотларимизнинг 2020 йил амал даври бошида тупроқнинг сув ўтказувчанлиги жами 6 соат давомида $1606,3\text{ m}^3/\text{га}$ ни ташкил этган бўлса, ўртacha 1-соатда $160,6\text{ m}^3/\text{га}$ сув сингдирилган, амал даври охирида ғўзанинг С-4727 навини парваришилашада суғориш олди тупроқ намлиги ЧДНСга нисбатан 70-70-60 % тартибида эгатга плёнка тўшаб

парваришланган вариантда 34,6 центнер гектарига пахта ҳосили олинишига эришилди. Ўзанинг “Султон” навида эса суғориш олди тупроқ намлиги ЧДНСга нисбатан 70-70-60 % тартибда эгатга плёнка тўшаб парваришланган вариантда ўртача гектаридан 37,3 центнер пахта ҳосили олинди ёки назорат вариантларига нисбатан 6,4-8,0 ц/га қўшимча ҳосил олишга эришилди.

АДАБИЁТЛАР.

1. Назаров Р., Хамроқулов., Якубов Ф. Сув танқчиллиги шароитида ресурслардан самарали фойдаланиш омиллари. «AGRO ILM» журнали. Тошкент, 2009, 1-сон Б.13.
2. А.Шамсиев Ўзани муддатида суғориш мўл ҳосил гарови. Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги Ж. 6-сон 2022 йил Б-14-15.
3. Авлиёқулов А.Э., Батталов А., ва бошқалар. Бухоро-6 нави парвариши. «Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги» Ж - Тошкент, 5-сон. 2003 й. –Б.11-12.
4. Ражабов Н.Қ «Андижон-36» тўза навини парваришлишнинг мақбул агротадбирлари // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги Ж –Тошкент 2012.№3. Б.32
5. Л.Турсунов. Тупроқ физикаси. Тошкент-1988. Б.288.